

id non possum quod nulla in archivis scripta supersint... Quapropter Baronius, ut simul Aquileiensium iudicio fidem prebere videretur, nec tamen à praeconcepta opinione discederet, ad annum 45 Christi ait, perhiberi Marcum Aquileiam ex Apostoli Petri legatione venisse, ibique Latinum, quod Romæ ediderat, Evangelium in Graecum sermonem transluisse: *Festur traditione magis quam antiquorum certo testimonio ipsum Marcum Evangelium suum, quod Romæ Latinè scripsit, cum Aquileia moraretur, missus illuc a Petro ad eam erigendam Ecclesiam, in Graecum transluisse, ipsiusque origine diutius assertum Venetus denuntiisse translatum.* Tillmontius veterum silentio ductus eam Marcii profectionem, atque adventum negat. Janusius ex Graeco Latine redditum Evangelium suum à Marco assentitur. Ut plurimum creditur vetustissimum esse quidem Venetus illud exemplar; at neque Evangeliste autographum, neque ab eo exscriptum. Quid ergo, incerto producto monumento, renuntiatur apibus qui ferè judecatait iterum in questionem vocamus, et velut in contrario iudicio definiri?

Non videtur ergo adeo apertum, congesto omni etiam argumentorum genere, ut Baronius sibi in annuum induxit, Latinum scriptorem fuisse Marcum; quin potius ex Graecis verbis oratione sumo confessus, cum auctoritati, tunc ratione est magis consentaneum. Quocumque tamen idiomate Evangelium scripto tradidit, satis appareat res easdem, eademque sapientia Marcum contraxiro style retulisse, quas Mathaeus fuisse, ut propterea Augustino, lib. 4 de Cons. Evang., cap. 2, *Mathæum subsecutus, tanquam postsequens et brevioris eius videatur.* Hæc de supra in Matthæo proposuimus, que sentiebamus; nec reputavimus istum Petri audiorem uno eodemque libro, et magistris doctrinam comprehendendis, qualim ille romanos Judæos docuerat, et Mathæi Evangelium redigisse ad pauciora. Quamobrem non credimus Marcum unice voluisse ad summam et compendium Mathæi scripta conferre, ac si tota hec fuerit ei scribendi ratio. Etenim quedam capitibus primo, secundo, quinto, nono, et decimo sexto inclusi, que illi pretermisserat, uti et res quasdam ab utroque narratas iste accreditari interdum desiderat, quid nemo dixerit esse breviorata. Generali præterea Jesu Christi à Matthæo textam iste ne attigit quidem: non solent autem, qui alterius orationem contrahunt, ultimæ ex preci-
puis partibus amputare. Quod eo libentius moneo, ne quis fortè Augustini iudicio abusus Ebionitarum et Manicheorum erroris defensione quereret, putans seriei progenitorum Christi Matthæo et Lucae suppositam ab obsecuris scriptoribus, qui utrinquis Evangelium retractaverint et corrumperint, ut ignoranter hereticilli, non minus quam celeste obrectabant Catholicis.

Nihil est autem, ut questionem aeteram perstrigamus, in vulgaritate Marci Evangelio, quod ipsi scriptori tribendum non sit, ne exceptis quidem duodecim postremis versiculis, qui olim in multis exemplaribus desiderabantur, ut Hieronymus manifestè ad Hebreos scribit. Cùm enim nobilis femina S. doctorem

rogasset, ut discordes in specie de Christi Domini revocatione ad vitam Evangelistarum historias inter se componeret, sic ille respondit: *Huius quæstionis duplex est solutio: aut enim non recipimus Marci testimoniun, quod in raris fertur Evangelitis, omnibus Graecis libris penè hoc capitulum in fine non habentibus. Similiter sententiam habet Gregorius Nyssenus, Homil. 2 de Resurrectione, inquiens in correctioribus exemplaribus Marci Evangelium illis verbis finire touchant enim; licet, que sequuntur, in quibusdam codicibus apponuntur. Etenim demus quid Hieronymus neque temerè, neque inconsulto, sede volutis diligenter Graecis libris perspectum habuit; neque ei successaneus, quid faciat, vel quod rem non satis exploratam dixerit, vel quod apocryphos omnium iudicio versiculos aliquot in quadam exemplaria ab incertis auctoribus immisso notare volens, imprudente finale capitulum Marci deesse responderit: demus, inquam, dummodo capituli nomine non totum decimum sextum caput, sed postremus duodecim versiculos tantum intelligamus: nam veteres parvas quasdam sectiones in marginis designatas *reprobatae*, sive *scriptura dubitativa* dixerint, ut ex Graecis manuscriptorum Erasmus in primis novi Testamenti editionibus, eumque secutus Robertus Stephanus in sua editione in folio Marci, capitula 256, adscripsit; atque etiamnum ex manuscripto regia Parisiensis bibliothecæ 254 capitulis contineri Marcii Evangelium contemptum habent, qui legerunt. Non minus tamen verum erit integrum Marci decimum sextum caput, quale apud nos extat, à Marco esse perscriptum. Qui enim credamus S. Evangelistam totum Christi Jesu resurrectionis historiam silentio præterisse? Aut quomodo, si posterior aliquis scriptor mancum Evangelium perlicere attenuavit, non potius quo Marco dearent, ex Matthæo esset mutatus; cui tamen presens Marci narratio videatur discordare? Cur etiam in Latinis, Syriacis, Arabicis versionibus omnibus ex Graeco confectis, et quibusdam pariter Graecis veteribus versiculis, de quibus questio est, semper existit, uti et nunc existat in manuscriptis Cantabrigensi et Alexandrinio vetustissimi, nisi autographum eosdem præ te tulisset? Quæve causa impulisse unquam audacissimum scriptorum temerarias manus in Marci Evangelium inferre, ut id adjungeret, quod nescimus unde prouī potuerit? Ireneus nam Patrum vetustissimum, lib. 5 contra herezes, habet: *In fine autem Evangelii ait Marcus: Et quidem Dominus Jesus postquam locutus est eis, recessus est in celo, et sedet ad dexteram Dei,* quod decimo nono versiculo ultimi capituli legitimus. Tertullianus, in libro de Anima, Christum Magdalene appurisse ex Marco retulit. Ambrosius, Augustinus, auctor Synopseos, Cassianus, Ammonius ultimas capitula 16 periochæ in confirmatione evangelica veritatis attulerunt. Hieronymus ipse, et Gregorius Nyssenus easdem explanando, ab aliis Evangelistis Marcum non distare ostenderunt.*

Quod ergo in plerisque Graecis non inveniri S. Hieronymus Hebridæ postulationi satisfaciens respon-

acta verò Apostolorum, sicut viderat ipse, compositus; quod jam Eusebius lib. 3 Histor., cap. 4, notaverat.

Horum verò Patrum cùm auctoritas, tunc ratio nos magis commovet, quām scriptoris dialogi contra Marcionem, eumque consecuti Epiphani, qui in septuaginta Discipulis Lucam numerarunt. Etenim sub Evangelii sui initium vir apostolicus se ab iis dicidisse, qui ignorare non poterant, quemadmodum acte res essent, ingenue professus est. Cūm enim à quorundam falsorum Evangeliorum lectione fideles avertire ipse scribendo vellet, ne forte illud sibi opponeretur, quomodo res à se non perceptas accurritur se scripturam putare, rationem primum attulit, cur ad scribendum accederet, sequè tibis expertissimi certiore factum, non temerè scribere aggressum, sed explorata narrare premisit. Verum non aliorum testimonio usus in auctoritatē Apostolorum retulisset Lucas causam credendi; sed ibi presenti, eaque, qua oculis hauserat, affirmat fidem vindicasset, si unus ipse ex discipulis a Christo designatis existisset. Quomodo deinde statutur vel Apostolorum, vel Christi discipulum fuisse, qui Judeus genere non erat, cūm Iudeos tantum sibi adsciverit Christus verbi sui ministros? Enim verò Apostolus Paulus, in epist. ad Colos., cap. 4, v. 10 et 11, cūm primum Aristarchum, Marcum consobrinum Barnabæ, et Iesum, dictum justum, suos adiutores salutem dicentes Colossensibus commemoraverit, eos ex Judaismo ad Christi partes transisse declarat, qui sunt ex circumeisione. Paulus post Colossenses eosdem salvare separatum jubet Ephaphra, Luca et Dema nomine; isti ergo ex circumeisiorum genere non pertinebant. Ita Chrysostomus ex isto Apostoli loco argumentatur: neque alter sentit Hieronymus, Quest. in Genes., qui Lucam proselytum appellat, quemadmodum et Isidorus.

Erat ex Antiochia metropoli Syriae, ut Eusebius, lib. 3 Histor., cap. 4, tradit: *Lucas verò domo Antiochenus: et Hieronymus de viris illustribus: Lucas Medicus Antiochenus.* Medicinae artem didicisse, in cäque se exercuisse Paulus primum, citato capite quod ad Colossenses, vers. 14, indicavit: *Salutat vos Lucas medicus clarissimus: quo in loco, quin de Luca evangelista Apostolus loqueretur, nemo nequidam vertetur dubitavit; auctor deinde Synopeos, et Hieronymus supereminè producti testes confirmant.* Qui pictoria artis peritum faciunt, ii recentiores Graecos, et Nicæphorum primum ejus sententia auctorem habent, quam unde deduxerit, priscis omnibus nihil tale docentibus, nescimus. Paulo Apostolo se adjungens magistrum in Evangelii predicatione occupatum quādam deseruit: quare et ab illo viciissim est, propter bonam in se voluntatem, prestitamque sibi impigrè operam, commendatus, ut epistolâ ad Philemonem, vers. 24: *Marcus, Aristarchus, Dennis, et Lucas adiutores mei;* ad Colossenses: *Lucas clarissimus;* 2 ad Timotheum cap. 4, v. 11: *Lucas est meum solus.* Non videtur idem esse, qui *Lucius*, epistolâ ad Romanos cap. 16, v. 21, dicitur: *Salutat vos Timotheus adiutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater, cognati mei.* Nam sola nominis similitudo, que Origenem scri-

ARTICULUS III. De Evangelio sancti Luca.

Ut Marcus cum Apostolo Petro conjunctissimum, quidquid divinarum rerum perscripsit, totum ab illo hauis, quem docente audaciter audierat; sic Lucas veterum scriptorum judicis Pauli itinerum comes ei que addictissimum Paulum gentibus de Christo dicentem expressit. Ireneus apud Eusebium, Hist. Eccl., lib. 5, cap. 8, id monit: *Lucas minister, sive come Pauli predictum ab ipso Evangelium scripto tradidit;* et adversus hereses, lib. 5, cap. 14: *Lucas nemini invitus en quæ ab Apostolis didicerat, tradidit nobis.* Confirmat Tertullianus, lib. 4 adversus Marcionem, cap. 2: *Porrò Lucas non Apostolus, sed apostolicus, non magister, sed discipulus utique magistro minor, certè tanto posterior, quanto posterioris Apostoli sectator.* Athanasius in Synopsi: *Evangelium secundum Lucam prædictum quidem est a Paulo Apostolo; scriptum vero atque editum à Lucâ beato Apostolo et medico.* Qui bus Hieronymus subscrupit de scriptoribus ecclesiasticis in Lucam: *Evangelium, sicut audierat, scripsit:*

beatem in epistolam ad Romanos movit, ut Lucam, et Lucum eundem Evangelistam esse crederet, imbecillum affirmandi argumentum est : Lucas enim potius dici delinquit, quemadmodum in veteribus manuscriptis invenitur, si ad Latinis sermonis formam flexu aliquo Syrum nomen aptare Latini voluerint. Lucum illum preterea Hebreorum institutis olim vacasse Paulus cognitionis nomine non obscurè significavit : nam cognitos vocat fratres ex eodem que ipse, Iudeorum genere progenitos, ut ex illo capituli 9. v. 5. ad Romanos iudeicum sumitur : Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, (propter Christi gloriam) qui sunt cognati mel secundum carnem. Si igitur Lucas Hebreos patres habuit, Lucas gentiles, alterum ab altero distinguere necesse est. Insuper Patribus quibusdam visum est, Apostolum, cùm ad Romanos, cap. 2. v. 16. sit : Secundum Evangelium meum, de Luce Evangelio dicens; et Lucas pariter meminiisse 2 ad Corinthios, cap. 8. vers. 18. dum inquit : Misericordia etiam fratrem, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias. Verum difficultatum est hanc opinionem omnibus persuadere, licet Eusebius primus, et postea Hieronymus approbaverint. In primo enim loco Apostolus non scriptum aliquod Evangelium, sed Christi doctrinam à se gentibus propositam atque explicata spectabat, quemadmodum ex tota capituli serie perspicuum fit : in altera autem potius fratrem commendat, qui in Ecclesiis omnibus ex predicationis officio maximam sui existimationem fecerat, qualis fortassis erat Silas ad Paulus comes peregrinationis, ut sanctus Joannes Chrysostomus creditit. Praeterquam quod incertum est, an, cùm secundum ad Corinthios epistolam Paulus misit, Lucas jam Evangelium suum litteris mandaverit.

Tempus scriptioris Evangelii perinde, propter ignorantiam, constitutre nemo haecens certò potuit. Quid enim est superioris etatis, quod scribi tutò possit de his, de quibus nulla certa monumenta loquuntur nec aliorum, nec ipsorum? Manuscripta quedam Graeca, anno 175 post dominicam passionem, 48 nimirum aera vulgaris Lucam Evangelium suum promulgasse ferunt : sed quis credit tum Lucam scripsisse, cùm nondum in Pauli disciplinam se tradiderat? Etenim anno ferè 52 vel 55 aera vulgaris, Antiochia in Asiam Graciamque prefectus Apostolus sui iterum Lucanum comitem Troadem suscepit, quod Actor, cap. 16. v. 10 et 11, ipsem Lucam Actorum scriptor inuiti iis verbis : Statim quæsiuimus profici in Macedoniam.... Navigantes autem à Troade, retro cursu venimus Samotraciam. Tum enim prima vice auctor secum manifestat, sequi unā cum ipso mari vectum fuisse monstrabat : antea verò nusquam, ne verbo quidem, se ullibi cum Paulo versatum significaverat. Ita et S. Ireneus lib. 3. cap. 14, itineri Pauli et Lucas scribens, ex eo loco primum adhesisse Paulo Lucam scribit, et primum iter fecisse. Quare Hieronymus proponit Commentariorum in Matthaeum putat Lucam in Achaea et Beotia Evangelium evulgasse : In Achaea Beotiaque partibus volumen condidi : ei

Gregorius Nazianzenus, carmine 53, pro Achaeis Christianis composuisse. Etsi hac Patrum sententia receptor sit, restaret adhuc inquirendum, utrum anno 53, cùm B. Paulus Corinthi in Achaea versetur; an verò ferme 63, cùm Paulus Romam digressus in Hispanias migrare cogitaverat, Evangelista ad scribendum se contulerit. Nam Estius et Grotius suspicuntur, Paulo ex urbe discedente, post biennium Lucam inde in Achaeis reversum ibi litteris Evangelium cum Apostolorum Actis tradidisse; vel saltem Rome jam scripto mandatum in Achaea in manus fideliū dedisse. Et fieri reverè utrumque potuit : nam Paulus his Beotiae regiones iustravil, si hisce auctoribus fides habetur. Cum tamen semel cum preceptore in Achaea fuisse omnes probent; iterum vero solum cō redisse, quibusdam tantum conjecturas affirment, rationabilis est, ni fallor, circa annum 53 Evangelii epocham constitutere. Hoc argumento utens Baronius, manuscripts codices, qui ad annum 15 a Christi Jesu morte scriptum librum referunt, parum auctoritatis habere ostendit, quia anno 48, neque Paulus, neque Lucas in Achaea morar fecerant. Cetera quo hæc de re in Syriacis et Persicis exemplariis inscripta reperuntur, Alexandria nimirum promulgata Evangelium, vel auctor Constitutionum Apostolicorum, et Metaphrastes proddiderunt, id est, in Ægyptio Lucas Evangelium annuntiassæ, ibique extremum diem clausisse, non video quæ ratione ad assensum nos trahere possint: audacius enim scripta nobis videntur.

Quaquā verò quo anno, quoque in loco Evangelium Lucas palam fecerit ex certis monumentis non pateat; illud omnium ecclesiasticorum scriptorum consensio ratum est Matthæo et Marco seruis Lucam ad scribendum se contulisse. Quod cùm satis constet, querendum jam videtur, quid Apostoli Pauli auditorem et perpetuum comitem impulerit tertium Evangelium compondere, cùm præsentis nona cum lateri à Matthæo Apostolo, qui ab initio viderat, et minister sermonis fuerat, Christi historiam confectam, atque à Marco brevius conclusam, in Christianorum omnium manus pervenisse. Evidenter questione hæc permoti quidam Lucam exteris in scribende præstis crediderunt: sed omnino erravit antiquitas posteriorum scriptorum putans, qui prius fuerit? Baronius inde opinione sumus de Maro Latinè locuto ex parte confirmat. Matthæus, inquit, Hebreis Hebreicè scriperat, Marcus Latinè Latinis, neuter horum usi esse poterat Paulo, aut Luce ad eruditissimos in fide Graecos Hebreici perinde ac Latinis sermonis ignarus; debuit ergo Lucas primum Gracis auribus Evangelium suum accommodare. Verum non satis consentanea sibi Baronius loquitur. Vult ipse, non nisi post Apostoli Pauli ab urbe Roma discessum, Lucam in Achaea edendo Evangelio operam posuisse: tandemne Matthæi Evangelium ignotum Gracis esse potuit, quod tertio, vel quanto anno post Christum in celos receptum Hebreis ille conscriperat, si Baronius credimus? Vult deinde Marcum, postquam Latinis verbis notatam exhibuisset predicationem Petri, mis-

sum ab Apostolo Aquiliano, ibi Gracis litteris Evangelium illud suum reddidisse; non ergo multo tempore Gracia Graeco Evangeliorum libro curvit, ut necessarium videri debuerit Luca, quod institutionis Graeci egerint, Graecas Scripturas edere. Eadem opponuntur Grotio, qui censuit pariter Matthæi Evangelium nondum Gracis litteris traditum fuisse, cùm Lucas scripsit: Marci verò librum, etsi Gracum, utpote compendium historicæ Christi magis quām historiam, eguisse fuisse quādam tractatione, que per Lucam fieret. Tenemus enim, paulo post quām prodidit Matthæi scriptura, in Greco sermonem conversans ad Achaeas Beotiaque populos delatam. Verius igitur, cùm pseudo-evangeliste quidam infensi Paulo falsum de Christi preceptis doctrinam documentis Pauli contraria vulgasset, Lucas, qui magistrum in summis periculis nonquād deseruit, ibi censuit male occurrēndum, unde venient in Ecclesiam corpus Christi diffundebatur, et verum Evangelium manibus fideliū, quos Paulus docuerat, tradere opportunum duxit, ne falsa latius dinuarentur. Potiusque quidem fideles cavere sibi ab errore et fraude sibi Matthæum, et Marcum consilivis. At non sustinuit Lucas alios adiūti, qui doctorem suum defendere: ipsomet coagiti omnibus, que ad Christi vitam, et sermones periheliant, voluit manantem falsitatem cohíbere, Paulique dicta tueri. Verius quoque, roganiibus fidelibus nuper a Paulo ad fidem conversis, et Theophile præcipue viro speciatissimo reliqui sibi perpetuum traditæ discipline monumentum, Lucas induxit, nonvum Evangelium compostum, ut eorum voluntati satiscerent, haberentque ob oculis quod auribus percepissent. His causis Luce scriptorium potius assignamus, quām Evangeliorum Gracis scriptorum inopie.

Gracis litteris crudum Lucam fuisse, qualiter medicina profitebatur esse oportebat, quod elegantiū quām ceteri Evangelista Gracis scripsit, olim Hieronymus comparatione Evangeliorum facta judicavit, cojus judicium, qui Gracè didicit, prudens amplificat: Lucas igitur, non omnes Evangelisti Graci sermonis eruditissimus fuit, quippe ut medicus, et qui Evangelium Gracis scripsit. Plus Gracis quām Hebreicis litteris doctum fuisse auctor est et idem Hieronymus in Isaiam, cap. 6. quā de malis ab aliis existimari, quām à me dici: etenim in græca Luce oratione Hebreicæ sive Syriacæ eloquii impressa vestigia apparent, ex quibus auctorem Hebreicæ non parum doctum cognoscimus, ut si Hebreicæ dicentem audissemus, nobis sane benē et loqui vius esset, et dicere. Graecum Evangelium Theophile inscriptum, quem Origenes, Ambrosius, Epiphanius, Salvianus non singulariter virum putarunt, sed generaliter virum Dei diligenter, ut Graecum nomen Εὐαγγέλιον sonat. Verum Chrysostomus, Augustinus, et novorum interpretum plerique considunt dicunt fuisse illustrēm viam proprio illo nomine vocatum, idque ex adjuncto optime Theophile colligunt, quod non nisi singulari homines congruit. Sanè auctor Recognitionum meminit Theophilii ejusdem Antiocheni clari viri, et divitissi-

affluens, quem etiam Graeci urbis Antiochenæ prefectum et gubernatorem faciunt, cui Lucam Evangelium primus, tum Apostolorum acta inscripsisse non imeritè creditur.

Veritatem Evangelii Luca non modo Ecclesia Christi sciens et prudens, verum etiam Marcion, ejusque discipuli aliud cogitantes patefecerunt, li enim, repudiatis Evangelis exteris, solum Luca volumen approbabant, sed ad eō corruptum, fœdatumque, quādam parte decursum, quādam verò productum, vix ut illud ipsum ab Evangelistā traditum videretur; ob eumque rem Tertullianus contra Marcionem, lib. 4, cap. 4, Catholicum cum heretico Evangelium comparans integrerrimum alterum atque verisimum, alterum falsum et depravatum dixit. Si enim dirimenda quæ sit, inquietabat Tertullianus inter catholicos, et Marcionis disputantes de Evangelii veritate, quod quisque predicat, temporum ordo consulendus est, qui ut vetustioris veritatem vindicat, sic recentiori fidem derogat; quia cùm falsitas sit depravatio veri, necessaria est præcessisse verum quod corrumperetur. At verò Luce Evangelium, quali Catholicæ Ecclesie utuntur, est antiquus, quod et Marcion agnovit, priusquam ex Ecclesiæ Christi discederet, et Apostolica omnes Ecclesiae ex certa traditione recipient: novum autem et ruper in lucem extactum Marcionis Evangelium, cuiusmodi ipse arbitrio suo emendavit, seu potius pervertit, ut ad errores suos accommodaret; veteris ergo emendatione ejusdem dignitatem magis commendat.

Fœderaverat autem Luce historiam Marcion variis in locis, quos Tertullianus et Epiphanius diligenter singulos protulerunt, atque ab apostolico scripto recesserant, ut secta sua prejudicis patricium querebantur. Propter ceteris verò, quia post Cerdonem totam legem veterem abjecerat, ac prophetas, locos omnes deleverat, in quibus uia erat Mosaicorum rituum, patriarcharum, prophetarum commendatio, aut unde Christus Patris aeterni filium esse ostendit poterat, aut veram humanam carnem induisse: ob id duo priora causa prorsus amputaverat, ex quibus Christi ortus et infantus constare, allaque veri assumpti corporis argumenta haberi poterant, exorsu Evangelium suum ab illis verbis: Anno quinto decimo Imperii Tiberii Cesaris, ut Tertullianus, lib. 2 de Carne Christi, animadvertisit: His opinor constititis tot originalia instrumenta Christi delere ausus est, ne caro eius probaretur. Verum cui unquam emolumento esset Marcionis iniurias, ea presertim atate apostolicis viris propiore, quā Evangeliorum apographa Patres depropulsarant ab Ecclesiis, quibus Apostoli scripta sui reliquerant? Justinus martyr contra Marcionem etiam tum viventem, Eusebio teste, lib. Hist. Eccl. 4, cap. 11, librum compausit. Ireneus, advers. heres., lib. 3, cap. 11, Hesperiaram pariter refellit, quia et id quod est secundum Lucam, circumciderebat, et ex iis que retinuerat, blasphemum animum in solum existentem Deum ostenderat. Epiphanius, qui corruptas Marcionis reliquias ad nos transmisit, justoris exemplaris testimonia impium Novatorem acerimè confutavit. Tertul-

lianis, ne longius prosequar, cùm multis exigitasset celestum hominem, atque audacissimum; cum deinde de neglegitis Evangelis ceteris flagit, quid, omissis eis, *Lucas* potius insisterit, quasi non et hoc apud Ecclesiás a primordio fuerit, quemadmodum et *Lucas*. Ex quibus persictrit Luce Evangelio, sicut et ceteris, maximum semper fidem Christianos omnes habuisse.

Præter hanc maximam à Marcione inductam in Evangelium perversitatem est et alia, que Catholicon quorundam ignorantiae et prejudiciorum tribuitur. Abraserunt illo quod alienum esse à constantia animi Iesu Christi, atque imbecillitatem sapere videbatur, illudque primum, cap. 19, v. 41, super Hierusalem Christum levigavit. Epiphanius in Aneorato, num. 51, verba fletum Christi notantia commemorans Graecos orthodoxos inquit à quibusdam codicibus ea sustulisse ejus dicti aut causam, aut vim non assecutos, veritatemque, ne quid indigneum Christo tribuerent. Hodiè vero in quibuslibet omnium nationum exemplariis id restitutum loco suo est; atque ipse Epiphanius legi id ipsum oportere ex sancti Irenei testimonio demonstrat adversus hereticos, lib. 1, cap. 2 agentis. Hilarius quoque lib. 10 de *Trinit.* monet: *Ei in Gracis, et in Latinis compluribus codicibus vel de adveniente angelō, vel de sudore sanguineo nihil scriptum reperi*, quod versibus 43 et 44, cap. 22, confinetur; quod et Hieronymus lib. 2 adversus Pelagianos in quibusdam deesse non admonet. Est tamen propter judicare eadem quia nonnulli dicelandam, Graecos quosdam sive stultitudinem, sive nimiam religionem, sive utraque de causa ab antiquiore lectione recessisse, ne cùm humaná Christi humanisque affectionibus digna diceret, Deo indignum quidquam dixisse viderentur. Potius enim credendum est à nonnullis illud fuisse deletum, quam à quopiam adjunctum; quoniam à multis iam seculisi in omnibus codicibus Latinis, Graecis, Syriacis, atque ad ceterorum Orientalium populorum usum descripti de angelis delapsa ad levationem Christo afferendam, et sanguineo sudore omnis narratio relata est. Et quidem Athanasius lib. 6 ad Theophilum anathema dicit iis qui Christum sudasse sanguinem negant. Ireneus lib. 5, cap. 32, teste Epiphanius, Hypolitus, Justinus in dial. cum Tryphonie; Chrysostomus in Matthaeum homil. 84, Ammonius in Concordia, Augustinus, lib. de Concord. Evang., de sanguine Christi sudore ex Evangelio Luce meminerunt;

ARTICULUS IV.

De Evangelio sancti Joannis.

Joannem Galileum è vico Betzada Zebodai pectoris, et Salomes filium juniores adhuc ad se Christus accivit, cùm retia ad oram maris Galilee resiciebat. Ille cum fratre dimissis retibus Domino accessit, à quo et Apostoli adnumeratus est, et *Bonnerius*, filius tonitru dictus, fortassis propter vehementer zelum, astutemque, qui maximè ab animo tunc erupit, cùm ignem de celo ad perdendos Samaritanos Christum non recipientes evocari voluisse. Charissimus Magistro fuit, atque ob id dilecti discipuli nomine

compellatus: adiut enim cùm Christus in monte Thabor humanam suam ad divinam quasi formam traduxit, sequè luce fulgentissimè induit: in cœnaculo postremum Pascha paravit: in supremâ cœna in Christi Domini sinu caput depositus: quiescit quisnam discipulorum vita ejus insidias moliretur, à qua questione Petrus abstinerat: Dominum in hortum Olivarum deduxit, et solus properaret ad mortem ad crucem usque prosecutus est, ubi dulcissima illa Christi verba audivit, se Marie matri ut filium commendantis, unde postea sanctissimam matrem in sua recipit. Monitus deinde à Mariâ Magdalena sublatum fuisse de sepulcro Christi corpus, Petrum post se liquens, precurrit, nec tameo prior in monumentum intravit. Primum quoque Apostolorum ad mare Galilee agnovid redivivum Magistrum, qui se omnibus videndum præcepit. Postquam Christus in celos abiit, accepto divino Spíitu Evangelii fuit administrator primum in urbe Hierosolyma, tum in Samaria, quā una cum Petro missus fœsal Spíritus sancti donis eos cumulare, quos Philippus diaconus ad fidem perduxerat. Demum apostolico concilio, in quo de legi observatione actum est, Hierosolyma interfuit. Ex Evangelio, atque Apostolorum Actibus de Joannis vita et gestis haec tenet.

Illi multorum Patrum traditio multa adjecit, que non est opus omnia complecti. Illud non prætermittendum Joannem in Asiam Minorem profectum (ea minima illustrandi pars pars ei obligata) summa diligentia plures ibi Ecclesiæ fundasse, ac diutius rexisse, ut Polycarpus, Polycrates, Ireneus, Origenes, Tertullianus, Eusebius, Hieronymus testimonium ferunt, quas propterea Tertullianus contra Marcionem appellat *Joannis alumnas Ecclesiæ*. Rerum potito Dominicano Roman perductus est, ubi in ferventis oculi dolium immensus non modò evasisse incolumen, sed etiam vegetore, atque alacriore Hieronymus ex Tertulliano literis prodit. Deinde cū in insulan Pathmos in exilium pulsus esset, Ephesum rediit post Domitiani discessum è vita, atque Ecclesiæ Asia administrationem recepit, ubi usque ad Trajanum regnum senior vitam duxit; ubique eo regnante, cū iam nemo amplius Apostolorum superstes esset, ad Dominum migravit. Eplesi mortuum, atque sepulturam Polycrates, Ireneus, Tertullianus, Eusebius, Ambrosius, Chrysostomus, atque, ut multis uno verbo complecti, concilii Ephesini Pates confirmant. In annum tertium imperii Trajani, centesimum primum nimirum à Christo nato, evenit autem in celos sexagesimum octavum Eusebius Evangelista obitum conferit. Quare si Epiphanius vera dixit, qui annos ferè octauos viginti quinque agentem Joannem à piscatione et retibus abstractum à Christo Jesu putat, plus annis novaginta vixisse fatendum est. Sunt autem qui anno vita usque centum et septem: in modo vero et centum viginti eis existimant.

Ut præ Apostoli ceteris longior ei vita contigit, sic post Evangelistas ultimo loco Evangeliorum librum scripsit. Ireneus, lib. 5, cap. 1, Joannem discipulum

Domini Ephesi Asiae commorantem Evangelium edidisse docuit, nihil ultra dicens, priusquam pelleteret in exilium, an libertate restituta se ad scribendum contulerit. Auctor Synopseis Scriptura sacra: scribit Apostolum, quod in Pathmos insula prædicaverat Evangelium, Ephesi deinde scripto consignasse. Auctor Operis imperfecti Chrysostomo tributi compuisse quidem in exili loco, Ephesum vero postquam redierat, fidelibus tradidisse. Epiphanius pariter animum convertisse ad scribendum, cùm ab exilio revertisset. Clemens Alexandrinus apud Eusebium, lib. 5 Histor., cap. 241, et lib. 6, cap. 14, præteriens cetera, causam, ait, hanc fuisse, cur Joannes scribet: cū nempe tria jam edita Evangelia legisset et probasset, ut veritas plenissima, comprehendens ea decessa factorum Christi, quæ ille ab initio in apertum prodiens gesserat, supplenda censuit, et Christianorum rogatu novum Evangelium spirale sibi confidendum, in quo nihil de Iesu Christi genealogia dicere opus ei fuit, neque prolixus de carne Christi sermonem facere, quæ ceteri satis tractaverant. Hieronymus vero prototypum commentariorum in Mathæum distinctus antiquam veranum historiam narrans, sit, Joannem in Asiam agentem, cùm hereticorum semina pullularent Cerinthi, Ebionis, et ceterorum, qui negant Christum in carne venisse, coactum ab omnibus penè Asia episopis, et multarum Ecclesiærum legationibus de divinitate Salvatoris altius scribere, publicum jejunium ad divinam implorandam opem indixisse, eoque acto, ecclesiæ dividunque illud proœxem cruxesse: *In principio erat Verbum*. Hinc et locus, ubi primò Evangelium prodit, et causa quæ habuit scribendi Apostolum, perspectus sunt: quod enim vix attinet scire, utrum oculis an vero seruis divinam Scripturam vulgaverit, etetsi ignoraret, prout admodum est incommodum. Sororis tamen anno trigesimo à Christi Domini passione, quoniam id tempus in Graecis quibusdam manuscryptis notetur, Evangelium Joannis apparsisse, credibilis est. Asia enim Ecclesiæ non nisi post Apostolorum Petri et Pauli obitum administrandas suscepit: Apostoli autem trigesimo quarto fermè anno vitam pro Christo perdidérunt.

Quantà et dignitate et maiestate, non sermonis dico, quoniam et sui eloqui dignitas, sed rerum et sententiæ constet. Joannis Evangelium, quis valeat dicere? Licet enim divina omnia sint Evangelia, eò tamen istud est ceteris divinis, quod sublimissima mysteria divinitatis præceteris continet ita concinme et nitidè, ut vel hoc ipso cognoscatur scriptorem omnes nature fines prætergressum ex ipso divinitatis fonte, quidquid effudit, haussisse. Quam rem et gentiles quidam admirati philosophi non potuerunt, quin barbare hominæ, ut diceant, litteris ceteroquin non erudit maximas laudes tribuerent: unde et maximâ laborarunt insania heretici ab Epiphanius, heresi 31, num. 5, *Δεσμοι* appellati, quasi *sine verbo*, quod Verbum divinum negarent, Cerintho Evangelium, Joannis adscribentes, Quomodo enim Cerinthi esse persuadetur illa oratio, quæ totam ejus doctrinam convellit?

Aut Verbum tota æternitate in Deo manens factum hominem præfinito tempore is docisset, qui Iesum purum hominem existisse semper credit? Dicebat illo quidem inter cetera perperam Iesum ex Josephi et Mariae maritali conjugione genitum, cùm etate crevisset, atque in Jordane baptizaretur, virtute quâdam Christo seu Spíitu sancto appellata in se delapsa perfusum prodigijs, portentisq; postea claruisse: at dum adventaret passionis tempus, virtute illa in cœnum, unde venerat, remeante, Iesum desertum, iterum revertisset. Clemens Alexandrinus apud Eusebium, lib. 5 Histor., cap. 241, et lib. 6, cap. 14, præteriens cetera, causam, ait, hanc fuisse, cur Joannes scribet: cū nempe tria jam edita Evangelia legisset et probasset, ut veritas plenissima, comprehendens ea decessa factorum Christi, quæ ille ab initio in apertum prodiens gesserat, supplenda censuit, et Christianorum rogatu novum Evangelium spirale sibi confidendum, in quo nihil de Iesu Christi genealogia dicere opus ei fuit, neque prolixus de carne Christi sermonem facere, quæ ceteri satis tractaverant. Hieronymus vero prototypum commentariorum in Mathæum distinctus antiquam veranum historiam narrans, sit, Joannem in Asiam agentem, cùm hereticorum semina pullularent Cerinthi, Ebionis, et ceterorum, qui negant Christum in carne venisse, coactum ab omnibus penè Asia episopis, et multarum Ecclesiærum legationibus de divinitate Salvatoris altius scribere, publicum jejunium ad divinam implorandam opem indixisse, eoque acto, ecclesiæ dividunque illud proœxem cruxesse: *In principio erat Verbum*. Hinc et locus, ubi primò Evangelium prodit, et causa quæ habuit scribendi Apostolum, perspectus sunt: quod enim vix attinet scire, utrum oculis an vero seruis divinam Scripturam vulgaverit, etetsi ignoraret, prout admodum est incommodum. Sororis tamen anno trigesimo à Christi Domini passione, quoniam id tempus in Graecis quibusdam manuscryptis notetur, Evangelium Joannis apparsisse, credibilis est. Asia enim Ecclesiæ non nisi post Apostolorum Petri et Pauli obitum administrandas suscepit: Apostoli autem trigesimo quarto fermè anno vitam pro Christo perdidérunt.

Historia quidem mulieris adulteria à versus ultimo septimi capitis ad duodecimum usque capitis octavi negotium facessere potest inquireribus, utrum à Joanne descripta sit, an Evangelio inserta, cùm etiam nū Anabaptiste veterum Scriptorum quorundam testimonio, quorundam silentio permoti historia illi abnegent fidem. In omnibus enim codicibus olim notatam non fuisse mulieris adulteria historiam Hieronymus lib. 2, adversus Pelagianos, indicavit, inquit: *In Evangelio secundum Joannem in multis Graecis et Latinis codicibus inventur de adulteria muliere, quæ accusata est apud Dominum*. A majore vero grecorum veterum manuscriptorum parte abfuisse, et Graecos explanatores Evangelii Joannis ejusmodi historiam non legisse, Maldonatus in caput octavum Joannis candidè confiteatur. Consultul ille antiquos codices Graecorum multos, nullumque ex manuscriptis habebat historiam, præter unum. Non habebat antiquissimus Vaticanus sepè ab illo nominatus; non Graeca catena, in quā, cùm tres et viginti auctores sint, nemo ejus meminisset. Ex Graecis impressi multis Origenes, Clemens Alexandrinus, Chrysostomus, Nonnus, Theophylactus, nemo eorum mulieris historiam legerat, cùm tamen Chrysostomus et Theophylactus scripserint in totum Joannem commentarios; Euthymius iis, recentior auctor seculo 12, si cum sanctis iis patribus comparetur, in commentaris suis historiam

explicit; monens tamen ab accutarioribus exemplaribus absesse, et in quibus inventur obelo notari, ut inde Evangelio adtexta videatur. Abest etiam à Syriacis, Armeniis, Gothicis Scripturis; quod indicio est priscis temporibus narrationem illam auctoritate caruisse. Item Eusebius, lib. 3, Hist. eccles., cap. 39, narrat Papam Joannis discipulum, qui multa ab Apostolis audierat, in libris Evangeliorum pratermissa inter cetera mulieris adulteris pollute historiam retulisse, quae in Evangelio secundum Hebreos legebatur; illam ergo primū in solo apocrypho Nazareorum Evangelio descriptam, atque à Joanne non indicatam, alter aut Papie discipline adductus, aut Nazareorum amator Evangelio Joannem attixit. Deinde et quidam ejus historie adjuncta videamus, quae suspicione gravissimam confitit Joanni non esse adscribendam, quamquam nō esset codicis varietas. Nam ut Beza advertit annotationibus in Joannem, cap. 7, v. 53 (qui tamē ex vetustis codicibus septendecim, quos insperata, testis erat in uno tantū desiderari) insolens admodum, atque inauditum est Christum Dominum dīgo in terra scripsisse. Quid porrō scriperit? vel quid in marmoreo paymento scribere potuerit? Vix credi etiam potest solum Christum Dominum in templo cum sola fēmīa, ceteris ex ordinatācē abeuntibus, remansisse. Nulla parter est orationis continuatio in Evangelio à versiculo 32 septimi capituli ad octavum 12, si narratio istud interponatur: quae omnia et alia hujus generis non parum retrahunt ab sensu historie, canique canonicanam haberi non sinunt.

Multos in dubitationem veritatis historie varietas exemplariorum, et sanctorum Patrum taciturnitas adducere ante concilii Tridentini iudicium potuisse, non dissimilamus; at postquam partes singulas Scripturam in Ecclesiis legi solite ut divinas, et canonicas Tridentini patres probārunt, posthabendum est eorum sententia, quidquid critices ratio suggesterit. Non eo quidem contra haereticos rem adduco, ut velim solum Ecclesiis liberimā auctoritati, spretis veterum omnibus monumentis, totum deferiri oportere; sed ut de monstrem, rebus omnibus persensis, valere magis Ecclesia sententiam, que, cum non ignoraret in qua iudicandi difficultates incidisset, easque superari, nobis pariter firmissimum presudium tuendi ipsius iudicij attulit. Itaque defuerint, et desint etiamnum in prisē quibusdam codicibus duodecim versiculis, qui in octavo Joannis capite praecepit locum occupant; dandum tamen nobis est in multis et Græcis et Latinis codicibus inventi, quemadmodum Hieronymus animadvergit. Cur autem illas istas anteponamus? Si manuscriptorum codicem comparatio fiat, multo major erit illorum numerus, in quibus existit, quā in quibus desiderantur. Richardus Simonius, Histor. critic. novi Test., cap. 12, multa proferit exemplaria, quo ipsem in regia Galliarum bibliothecā consuluerat, in quorum aliis suo loco non dimotam, in aliis ad finem Evangelii rejectam historiam testatur: in his vero causam affiri, cur ad finem Evangelii transferretur. In manuscripto appositum num. 4835, hæc leguntur:

Versus obelo notati in quibusdam exemplaribus non existant, neque in Apollinario; sed in antiquis omnes existant. In altero 4869: Finis Evangelii Joannis: innentur et alii in antiquis exemplaribus, que opportunum duxi scribere ad finem ipsius Evangelii; sunt autem hæc: Et abit uasquisque in domum suam.... Similia omnino habentur in manuscriptis bibliothecæ P. Orautorii Parisiensis, in quo commentatores Græcos in Evangelium S. Joannis Nicetas Episcopus Heraclensis collegit. Reputerit Evangelica be histori et in quibusdam Lectionaria Evangeliorum, ubi Evangelia pro diversis commemorationibus sanctorum, prope Ecclesie et Christianorum vel solemnitatibus, vel pietatis officiis inscribuntur: et quod gravius est in Cantabrigensi codice antiquiore codicibus omnibus, quos ad hanc statem vetustas transmisit, inventur. Sed quid ex manuscriptis ejus loci auctoritatem prolixius asseramus? Ammonius Alexandrinus, qui anno 220 flourit, in Harmoniis suis Evangelicis historiam ponit: posuerat et vetustior Tatianus Iustini martyris discipulus. Athanasius in Synopsi Evangelii canonicanam habet. Ambrosius lib. 5 de Spiritu S., cap. 2, de mulieris adulteria historiā tractat, super quā re epistolam scripsit 58, in librum septimum relatam; Augustinus lib. 2 de adulteriis Conjugis, cap. 7, à Joanne narratā certō tenens, putat vel a nimis religiosis, tamen disisque fidelibus, vel à fidei inimicis à suis exemplaribus abrasam: Nonnulli modico fidei, vel potius iniicii vera fidei, credo, metuentes peccandi impunitam dari mulieribus suis, illud quod de adulteria indulgentia Dominus fecit, auferrent de codicibus suis. Chrysostomus pariter, quamquam proprio loco historiam hanc non expicit, homiliā tamē 60 in Joannem, interpretabatur. Et Gregorius, lib. 1 Moral., cap. 6, cedem uitium ad doctrinam morum tradidit. Denique concilii Tridentini definitione hujus historie fides asserta est, et versus duodecim Joanni scriptori vindicati, quod maxime valet in re nostrā.

Argumenta autem primo loco producta tanti non sunt, ut cum nostris hisce comparari valent, ne dum plus habeant ponderis. Abiit narratio de muliere adulterā oīa in quibusdam exemplaribus, que in usert eorum Ecclesiis Patrum, qui nullum de illā habuerū sermonem: nam et id datus non omnes omnibus convenisse; at Patrum taciturnis auctoritas auctoritati antiquorum et consequentium affirmatum non prestat: preserim cūm ilī non negaverint historiam, isti affirmaverint. At multo major veterum codicibus numerus partem ab aliis pratermissam exhibet; aut in veteribus omnibus letam fuisse nota codicibus in apposite loquuntur, ut non nisi causa queri potius debeat, cur à quibusdam fuerit abrasa, ut Augustinus conatus est assequi conjecturis. Hieronymus verò cūm illo loco sit ad refutandos Pelagianos, ob id canonicum, et mojore fide Græcos Latinos codices multos illum habentes dignos esse putavit. In Syriacis, in Arabicis, in Gothicis pluribus, præterita oīa est tota ejus historie descrip̄io, nunc ut plurimum est suo loco restituta, et perinde in

omnibus Orientis, atque Occidentis Ecclesijs recitatur. Quemadmodum ergo ab ejus loci prateritione, tum valuerit fortasse dicere, rem esse dubiam; ita nunc ab insinione certò cognitam esse veritatem haud dubiè inclusi colligitur. Eusebii testimonium in vitramque parte versatile est. Nescimus primō an Papie monumenta exscribers de illā ipsā adulterā muliere loquerū; an verò factum aliud commemoret: nam adulterā non nominat, sed in multis peccatis deprehensum. Tum si Papias Apostolorum traditione historiam illam didicerit, argumento est non eari veritatem: si veritati consentanea est, nihil creditibilis, quām à Joanne esse litteris traditam, seu quōd insigni admīdū res sit, seu quōd Joannes, que alli Evangeliste præterierant, consulto in suum Evangelium reuterit. Non possit autem Eusebius in Joanne ejus rei testimonium, sed in Nazariorum Evangelio, forte quācā aliam historiam tractabat; vel ad summum quācā illud agebat. Eusebii, uestrab̄ exemplari non omni ex parte perfecto. nam et ipse alii hanc alteram adulteria accusationem, et Christi factum, ac sententiam in canones suis Ammonii Monostessaro adjunctorum traxilus dicuntur.

Beza suspicio arrogantis hominis est, suoque abutentiū iudicio, ut Ecclesijs, quācumque sibi sita occasione, reprehendat. Si in codicibus quos versari, ea defussit narratio, inde accessasset novam Ecclesijs doctrinam à veterum monumentis alienam et in autem quoniam codices præ se ferunt, in facta C. Christi, et dicta, et minima quoque adjuncta loci, et temporis adiutoriū inquirent, vult ē juridicali sede pronuntiare sibi totam rem non placere, et videtur suspectam; quod postea et Basnagius sibi arrogavit. Adiubat ergo jam ad reliqua in Evangelistis narrata retinenda, vel recipienda idem audiendi, ac disputandi genū, et videtur non multa reliqua esse possint, que approbet. Dijudicet homo divina Christi sapientiae explorator acutissimus, an omnia cum Christi moribus convenient, an ab illis discrepant, eruntque sane Evangelia omnia ad paucas lineas contracta. Solus mansuetus in templo Jesus cum adulterā muliere, quid aīdē insolens criminetur? Solus etiam solam Samaritanam in agro renotis testibus, est allocutus. Non intellexit autem Evangelii locum haereticis, cūm desertum ab omnibus Jesus creditit. Non enim à concione universa est relictus; sed à Scribis, à Phariseis accusatoribus silentio dilapsus, quos conscientia, rubor, responsio nis a Christo data scrimonia, atque aculeus inde astrinxerint: non autem a discipulis quos acerrimum audiendi Magistri studium tenebat, non à reliquo conuenit, à quo Christus cupidissimè audiebatur. Etenim post seniorum et scribarum abscessum aīt Evangelista, vers. 9: Et remansit solus Jesus, et mulier in medio stans; in medio utique discipulorum, in medio stans; in medio utique discipulorum, in medio auditorum costit.

Quid porro scripsit Christus, si nobis Evangelii auctor voluerit esse compertum, ipsem transcripsisset. Non ergo curiosius id inquirendum est quod etiam Joannes potavat. Si verò dicamus Patrum

conjecturas secuti aut illam Matthæi, cap. 7, sententiam: Festucam, que in oculo tuo est; non vias; aut hanc ipsam: Qui sine peccato est vestrum, primus in ilam lapidem mittat; aut hujus generis aliam Christum digito scripsisse, quā ratione Beza et Basnagius contradicunt? Cur præterea scribere non potuerit vel in ipso templi vestibulo, atque aīrio, quo sevocaverant Christum Pharisæi ad mulieris iudicium? ibi pavimentum pulvere prætereundum et comorantur obstitut delinera digitō potuisse, non est incredibile. Hęc autem omnia opportūne proferimus, si eos audiamus, qui putant rōpīa in terra characteres aliquos digito exaratos, qui ab adstantibus legentur. Quod si Maldonato assentiamur, cui placet potius Christum aliud agere, quām quod quarebatur, questionem à se avertire, dissimilare, à iudicando primum abstinere, urgentes depellere voluisse, eaque de causa se inclinasse, significasse se digitō describere, que non scribat, atque incertarum figurarum lineamentis occupationem simulasse, tēta jam haereticorum quāstio extra rem erit, vimque omnē amittit. Non moramus ea quae Beza ab historia interrupione opponit: conficta enim sunt à morosis hominibus, qui Joanni dicendi ordinem vidēunt præscribere: inō verō, inquit ego, aīeo hac historia cum reliquo sermone coheret, ut, si illam deieas, omne orationis vinculum sustolas. Venerat Christus in templū, docebat, interpellatus est à Pharisæis, à concione ad iudicium revocatus, expedivit se à malitiae fraudem molebūtus; postea intermissum sermonem ad eos, ad quos cooperat, est prosecutus. Que unquam major potest esse narrationis conjunctio? Deinde falsum est quidquid inverso ordine narratur, quamquam fatemur in Christi concionibus referendis Joannem à recto dicendi ordine recessisse? Ignorantior est scribendi methodo, quam tenuerunt Evangeliste, quisquis his ineptis vacat.

De ultimo capitulo Evangelii Joannis minor quidēm controversia est; sed à Criticis quibusdam audaciōribus est dubitatum an Evangelista tribueret, quia vigesimo capite finiri omnia vidēunt: Multa quidēm et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, que non sunt scripta in libro hoc. Ille autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus filius Deus; et ut credentes, vitam habebatis in nomine ejus. Ideo Grotius annotationib⁹ ad caput 20 Joannis adjectum ab Ephesina Ecclesijs caput 21 arbitratur, quæ absolwendum sumperit, quod Evangeliste debeat. Ea verba versiculi 24: Hic est discipulus illa qui testimoniū peribit de his et scripsit hæc; et scimus, quia rerum est testimonium ejus, que à pluribus testimonium de Joanne peribentibus scripta apparent, visa sunt Grotio conjecturam suam facere firmiores. Verū Ecclesia consuetudo atque approbat, codicem omnium fidēs, veterum consensus temerarium errorum refelit, neque patitur Ephesina Ecclesijs tantam calamitatem inferri, ut Joanni additamenta facere sibi arrogaverit. Prosecutus est Joannes scribere, quan-

quām videatur ibi epilogi uti, ut in orationis exitu fieri solet, ubi dixit se ad faciendam fidem ea scriptissime quae scripsit. Non enim Evangelista vultus sub finem 20 capituli cū aīt: *Hoc autem scripta sunt, ut credatis..... ea solum que dixerat, sed etiam que capite sequenti dicturus erat, comprehendere atque ad omnia epilogum suum accommodare*, ut Augustinus existimat; vel, quod est fortassis prolabilius, scriptis in capite 20 signa quae ad probandam disciplulis veritatem sue resurrectionis Christus fecerat, quaque ipsem scriptor aptissima esse credit ad ingenerandum in omnibus fidem quam in Apostolis iam firmaverant, atque aīt, se nolle alia signa suo libro complecui ejusdem rei gratia, signa videlicet a Christo facta, ut se resurrexisse omnibus comprobaret; quod sanè ita fuit. Nam quo sequenti capite narravit, quemadmodum non ad faciendum resurrectionis fidem ea fecerat Jesus, sed alia de causa: Apostoli quippe jam credebat firmissimè; sic ipse non causa necessitatis, sed absolutionis historia eadem adiecit. Posterior verò testimonium capituli 21, v. 24, non alii peribuerunt, qui credendum esse dilecto discipulo auctoritate sua confirmant. Ipsem Evangelista primum in aliena quasi persona, deinde in sua loquitur, quod non est insolens apud Hebreos, neque eidem scriptori inusitatum. Capitu enim 19, v. 35, de seipso aīt: *Et qui vidit, testimonium perhibuit; et verum est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit. Epistola vero 1, cap. 1, v. 1 et seq: Quod fuit ab initio, quod audiimus, quod vidimus oculis nostris, quod persperimus, et manus nostra contractaverunt de verbo vita; et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis.....* indicia hec sum integratis et candoris animi, quem quis affert ad rei sibi perspecta atque explorata narrationem; tum et sermo angelus fidem, cùm quis non solum sibi uni, eliamque ipse unus sit loquens, sed pluribus, secum certam ejus rei cognitio- nementum tribuit, sive testimonium sum aliorum etiam discipulorum conscientia corroborat, ac si dixerit: Non ego solum scio, sed et quotquot adfuius, sci- mus discipulum hec scribentem atque testamentum scribere vera et testari. Et haec quidem de Evangelio.

ARTICULUS V.

De Actibus Apostolorum.

Apostolicorum Actuum scriptorem ab initio se Lucas probat, quāquam se nomine suo non compellit. Eum scilicet intelligentis exorsum nova scribere, qui ante Christi Jesu facta, doctrinamque complexus erat brevi sermone, quem Theophilus inscripsit; atqui et Lucas certè fuit qui et placere Theophilo studuerat suā illā Evangelii editione, ut super docuimus; Lucas ergo Apostolorum acta est proscutus: *Primum quidem sermonem fecit omnibus, & Theophile, qua capiti Jesus facere et docere, cap. 1, v. 4. Itaque Evangelium primum composuit; deinde Apostolorum Acta, et rationem institutarum Ecclesiarum digessit. Ibi Christi Jesu signa et miracula; hic sancti Spiritus effusissima dona egenitum oculis subiecti: et illa quidem aur-*

bus excepatur, edictus ab iis qui viderunt et ministri fuerunt sermonis; haec verò magnā saltē ex parte oculis hauserat comes itinerum, et testis laborum quos Paulus pro hominum salute Deique gloria sustinuit. Ex libri titulo videri cui fortasse posset, multo copiōsior scribi debuisse quāna quae scripta sunt: siquidem quid Apostolis singulis evenerit, quas conciones habuerint, quō se contulerint, quid gerint, liber qui *Acta Apostolorum* nominetur, comprehendere debet; cū tamen de multis Apostolis nihil, de Petro paucis, de Paulo fusis narretur, et ne finis quidem vite aīt Petri et Pauli tota narratione attingatur. At non ea de causa liber iste ab Ecclesiis nomen habuit Actum Apostolorum, ac si auctor dicta omnium discipulorum Christi et facta exhiberet, et ad exitum usque perduceret; sed quid, que Hierosolymitā in Iudeā, postquam Christus in celos vi sū se extulit, Apostoli fecerint; deinde que Petro et Paulo, eorumque adiutoribus singillatim acciderint, in eo volumine explicentur, quod unum est in eo genere historie, quae traditū ratione a discipulis propagari Magistri doctrina ceperit, cū Magister ab eorum oculis recessisset. Perducitur enim historia de Apostolis in generē texta usque ad id temporis quā ii in diverso loco abierunt, ad quos Evangelii lumen afferent; tum paulatim auctor eō delabatur ut totus in concionibus, itineribus, factis Pauli illustrioribus describendis versetur; desinat autem ibi sermo omnis, ubi Romanus est, et bennon moratur, Neronē imperante. Cū autem nullum alium librum, in quo quid ab Apostolis, illico Apostolorum actum esset, contineretur, Ecclesia accepit dignam commendationē et nomina discipulorum Christi; idē hanc Luca historiam, etiam sine undeinceps absolute aīn non sit, de initio et progressionē fidei, deque modo quo evulgari coepit est Evangelium per Apostolos, *Acta* nuncupavit.

Cognoscimus etiam inde nativitatem, et si licet dicere, infantiam Ecclesie in Iudeā, angusti scilicet finibus primum coactatā; deinde et adolescentiam, cum fūs latē ad gentiles hys Evangelii manavit, Petru et Paulo in dissitas regiones, Dei monitū et iussu, absentibus, qui magnos brevi fecerunt progressus, et felicissimū auspiciis coepit. Deo opus, Deo protegente, divinisque animis armati feliciter continuarunt. De reliquorum Apostolorum sive laboribus, sive culturā agri Domini, sive fructu equidem nihil habemus a Lucā; sed cū neque adesse exteris poterit, ut adiutor Paulus, nequa a Magistro suo, vel a Petri alteriusve apostolici viri sermonibus illa discere, quemadmodum ab illis que ante suam cum Paulo conjunctionem contingant, dicit, necesse quoque est ei omnem de iis scribendi materiam defuisse. Sed ne absolvit quidem totum de Paulo sermonem, quem multū produxerat: ipsum enim Romanum perductum ibi statim veluti deserit, cūque paucis verbis biennio in conductā domo commemorat dixisset, intermitte omnino orationem; quod argumento est, lapsō biennio, historiam suam et scripsisse et divulgasse; quarum oratione causarum importonis quibusdam

PROLEG. PARS II. DE ACTIBUS APOSTOLORUM.

et difficilibus hominibus nihil probabant, nisi quod ingenio suo elaboratum sit, satisfacimus, querentibus cur, si Lucas ea scripsit; eadem cum Evangelio in unum librum non conjunxit? cur de Paulo prolixius agens non est proscutus, et cetera Romæ eventa usque ad gloriosum laborum omnium finem, totumque de Paulo sermonem absolutū non conclusit? cur de Petro non est locutus pluribus? cur reliquorum Apostolorum ne leviter quidem illa facta perstrinxit?

Porrò diversum erat utriusque operis argumentum: in Evangelio dicta Christi et facta, et promissiones Apostolis data; in Actibus verò discipulorum sollicitudo atque opera, et promissorum Magistri prestatio continentur. Quamobrem cū diversa esset scribendi matières, duos separatim confici libros oportuit. Item diversis et temporibus et locis coepit Lucas cū de Christo, tūm de primis fideliis dicens. Evangelium enim in Achaea partibus anno ferme 55; Acta autem scripsit Rome post exactum cum Paulo biennium, ut communiter creditur. Quomodo ergo in unum volumen compingere omnia debuerit aut potuerit? De vita Pauli exiit nullus quidem sermonem habuit; atvero si historicum egit Lucas, res gestas narravit non multo post expletum Rome biennium, stulte ab eo requiri, ut quā consequuntur sint exponent. Et licet que biennio Romæ acta sunt narrare potuisse distinetus, mōrē vero et quedam de genere necis Magistri illata, ejusque constantiā in adesto supplicio adjungere (si quidem fortassis distilit historiam suam texere post Pauli discussum ē vitā); maluit tamen hec omnia præterire. Consilium scilicet Luce fuit ea solim memorie prodere que ab aliis vix sciri potuerint, nēdum mandari litteris itineris et ceteras, quas gesserat Paulus in dissitis locis, Ecclesiarum sollicitudines sibi maximō cognitas; ea verò quā in urbe Roma, in publica luce, in frequentissimorum fidelium oculis contigerant, præsertim cū ipse alia graviora ageret, necessarium scribere non censuit, quōd persuasum haberet multos tam illustrem factorum memoriam non prætermissores. Denique si a Paulo cognovit quid Hierosolymis ab initio evenisset, vel à Petro, quem iis de rebus cum Paulo colloquenter audierit, vel ab aliis discipulis, non cognovit autem plura quā litteris mandavit; inquit postulatio est uberiora scribere debuisse. Quāquam S. Joannes Chrysostomus queruntur olim cur neque quidem sibi de Pauli explorata Lucas prescripsit, brevi respondit, homil. 4 in Acta Apost., paucis iis que ad Ecclesiæ ædificationem collegit Lucas, contentos esse debere lectores, qui studioso veritatis animo legant; ipsum enim neque consilium habuisse, neque magnam curam posuisse in scribendis historiis, sed intentum, ut ceteros Apostolos, viā voce divinae legis precepta dare, que ad sanam fidem bonosque mores ducent, non nisi quod magis necessarium videretur in scripta retulisse. Ego vero addo, cū honestum esse videret fidelium, et Theophilii presertim studio obsequi; maximis autem occupationibus districtus ab iis se multum avocari non patetur, summan brevem eorum

qua de Hierosolymitanā Ecclesiā consecutus erat, quāque postea viderat, in librum inclusisse, quem ab ipso credentium studium expresserat. Reverā paucis triūta amorum memoriam uno libro colligavit, ab anno 54 era christiane ad annum ferē 64.

Greco idiomatico, cujus erat perditissimum Lucas, opus suum confecit; ut jam ad Theophilum eādem lingua conscriptum Evangelium miserat. Nobile autem, nitidum, ornatumque dicendi genus adhibuit; locos, regiones, maria, que Paulus transiit, accuratè descripsit; interpositi etiam conciones ethortationes, atque in his omnibus narrandis tractā et fluenti oratione doctrine sue notas reliquit. Videtur quibusdam auctorū sibi dissimili, quād primum angustior locutio, minusque elegans appareat; deinceps fusior et politior, neque id negare possumus. Est autem idem ipse, qui totum librum composuit; verū acta Petri in Palestina fortasse Petrus ipse, aut alter discipulus in adversaria sua retulerat, ut rerum gestarum memoriam retineret, ab eoque Lucas accepta in librum suum transstulit; vel etiam, diū ea acta Petri referret, non modò à narratis sibi rebus illo loco recedere, sed ne verbis quidem alii uti quāque audierat; cū verò pereverit ad ea narranda que sub oculis suis subjecta fuerant, aut copiosius intellexerat, narratione nō suam explicator prudens pleniorē efficit propria ingenio, snāque in scribendo exercitatione nitidorem, lectorem et collustrationem. Ex quo ille querundam scrupulus abigitur, qui suspicari fortassis possent Hebraicū historiam conscripsisse, quod interspersi aliqui sint, et primis maximē capitibus, Hebraicū dicendi modi. Quod enim ab aliis aīo voce tenēs aut scriptis accepit, id totum retinuit, non additis quibusdam quasi orationis vinculis; quomodo et Hebraicas quadam formulā usurparit, eas præsernit quas ab Hebreis protatas, ut sicker et prior esse narratio, sibi nefas esse duxit immutare. Ceterum amplam, grandem, subtilem, venustum, Graeca eloquentiā refertum esse totum stylum, cū liberē et solutē per res à se visas excurrit, quotquot Græcum saporem habent, dijudicant.

De totā hāc, qualiscumque demum ea historia sit, illud statundū est, quod ad rem maximē pertinet, in contentionem vocari jure non posse: an Lucam auctorem habeat; an sacris et divinis libris adiunctorē debet; an sola divina sit et digna apostolico viro inter plures, qui de Apostolis divulgati sunt, libros carentes auctoritate. Hoc enim triā adē munita sunt antiquitatis præsidio, ut nulla ratio sit, que convallat aut dubia faciat; nec unquam inventus est qui contra disputaret, nisi qui Pauli nomine ne audire quidem volebat. Eusebius, lib. 4, cap. 29, inter cetera, que in Eneratistarum sectā reprehendit, et illud criminis verit, ut Apostolū Paulū maledictis impetrabant, sic et eos Actum Apostolorum fuisse contempentes. Tertullianus, lib. 5 advers. Marcion., cap. 2, euodem exigitas etā de causa Apostolorum Acta reprobari dicit, quād Marcionitarum de christiana Religione praedicūs adversarentur. Augustinus, lib. de Utilit.

cred., cap. 5, Manichaeos repugnare Apostolicis Actis notat, quia, cum stulte persuadere conarentur antiqui suo Manicheo Spiritum sanctum primum datum, per quem in ceteros propagaretur congruerent ad errorem, Luce historiam veram esse confiteri non debent, in qua idem Spiritus in Apostolo et per Apostolos immisus evidenter ostenditur. Epiphanius Ebionitis, inquit, odiosum fuisse Pauli Apostoli nomen; quippe qui scriptis suis circumcisionem, sabbatum, totumque veterem legem sustulerat, eaque de causa hereticos homines illos, repudiatis Actis Lucae, nova quedam Paulo injuriosa in vulgo sparsisse per catullum. Eneratius igitur, Marcionites, Ebionite, Manichei, quos semper detestatae vehementer Ecclesiae Christi est, soli historie Lucae detraherunt, quorum heresim insanum meritò dixeris; contra Ecclesia, Eusebii, Tertulliani, Augustini, Epiphanius testibus, divinam auctoritatem semper aguerit. Quapropter Chrysostomus, Homil. 1, in Acta, queritur Apostolorum historias adeo incuriosos fidles sunt etate fuisse, ut non modo auctorem, sed etiam scripturam nescire viderentur. At Hieronymus, in Epistola ad Paulinum, affirmat verba omnia Luce medice, ejus historie scriptoris, esse languentis animas medicinam.

Quemadmodum vero divinus est Luca liber, sic est contrario iussus, indigna fide, fallacia, erroris plena Acta cetera, que vel boni homines, vel heretici supposuerunt, ut que debeat breviori Lucae-historiae adiungatur, vel sum in Paulum Iram evomerent. Ejusmodi sunt *Itineraria Pauli et Thecla*, que Tertullianus in libro de Baptismo, cap. 17, atq; Asia presbyterum conscripsit, ut ad exemplum Theclae mulieres et docere et ingerere posse defendere. Sei quomodo, inquietabat Tertullianus, dare potuit numeri Paules docendi ettingendi potestatem, qui ne discere quidem constanter malici permissit? Et Hieronymus in catalogo Scriptorum ecclesiasticorum in Luca: *Periodos Pauli et Thecla*, et *totam leviter fabulam inter apocryphas scripturas computamus*. Ejus generis etiam sunt *Acta sanctorum Petri, Pauli, Andrew et Joannis*; *Acta Philippi et Thome*; *Revelationes S. Pauli et S. Thome*; *Apocalypsis S. Petri*, quibus vel Manichei, vel Ebionite, vel Eusebii, utebantur. Hac omnia ut ad Ecclesia cognitionem pervenire, summo consensu repudiata sunt, atque unice retentum Luce volumen, ex quo perspicuum est et illa apostolicis viris visa esse indigna, et istud certa via, ac ratione constituisse ab optimis Apostolorum disciplina profectum. Atque hec sat est à nobis indicari, cum non vacet apocryphas scripturas sigillatum judicare, quia omnes dignitatis esse expertes non tam ex Ecclesiis iudicio, quam crassissimorum errorum copia quilibet vel minimum in Apostolorum scholis eruditus faciliter potest cognoscere; doctrine enim in iis contenta aut iniquitatem aut pravitatem nulla apostolorum virorum nomina satis tegunt.

Illi video cui fortasse esse molestum, ad quod necesse est respondere. Quis credit divinis Apostolorum actibus honorem semper habitum esse; corum

verò non solum studium, sed etiam cognitionem à fidibus neglectam? Quis enim divini Spiritus instinctus ab Apostolis scripta majora nostri crediderunt, in illis summo studio se exercerant, ut Evangeliorum atque Epistolorum canonicas tractatus declarat; at vix illius est veterum qui in Apostolorum Acta commentarios ediderit, qui ejus libri lectionem commendaverit, qui inde sumpsit quod doceret; ex quo et omnino ex hominum animis excederat Lucam fuisse scriptorem. Contra verò periodos Pauli et Thecla multi Patrum summis laudibus extulerant; inde Pauli capitanor praeconiza; inde Theclam, excepta beatà Maria Christi matre, sanctissimam virginum capit predicabant, ejus exemplo excitabant virginitas amorem. In primis verò quādam ex parte dicunt olim accidisse, at vix uito studio teneri viderentur fidles Apostolorum Actum; sed cim primis Ecclesie seculis in Ecclesia legi ea non conseruerint, quid unquam mirum sit, ab Ecclesia doctrinam argumentum illud præterire? contra verò Evangeliorum atque Epistolorum sententias in conventu recitatas Patrum homiliis illustrari? Quare autem non legerentur, Hieronymus explicat hinc questionem occursus: quia nudam videtur sonare histriam, et noscentis Ecclesie infantiam texere. Evangelia, Epistolas gravissimis praecepsibus abundare palmarerat: nam et precepti et horandi causā Apostoli potissimum illa scripserant; auctorem verò Actum Apostolorum non cōspectaverunt, ut doceret, sed ut satisfacret scire empij, quomodo incrementum Christi fides haberet; quare in illis explicando versabantur Patres, his pretermis. Non poterant autem, eti facerent, nisi sacram historiam existimat, quam à Luca intextam fatebantur, cuius auctoritate contra hereticos vindicabant, ex ejus comparatione libros apostolicis viris suppositos discernebant; cūque lapsus temporis multum quoque utilitatis capi ad annos confringendo in fine auctio optimis praecepsis institutis deprehensionis sit, publice in Ecclesiis legi Acta ceterorum ante Augustinum atatem, ut libro de Praedestinatione sanctorum, cap. 2, num. 4, sanctus doctor habet: *Actus Apostolorum liber est de canone Scripturarum; ipse liber incipit legi à Dominice Pachae, sicut se consuetudo habet Ecclesia*.

De actis Pauli et Thecla in genere dieimus (neque enim longius abripi at instituto nostro volumus) falsa esse et commentitia. Etenim si vel ex fragmentis que supersunt, rem dijudicamus, fabulum deprehendimus. Theclam iternum Pauli comitem, quam Apostolos à viro abstracterit, partim et ipsam Apostolam, si fecit quidem hoc ut verbo, Evangelii ministerio vacasse, conciones habuisse, viris et feminis baptisatum confuisse credendum jam esset: quo quid absurdus? Quod si Patres quedam ex iis probarunt, vel ex traditione acceptis necesse est illa cadem vera que pseudo-Apostolus exteris falsis admiscerat; vel fortasse alia quedam Acta puriora et sinceraiora ab ignoto, sed vere et probato Scriptore composta habuisse. Quanquam nec insolens admodum sit, Patres à libris etiam nullius fidei, si quid erat rei sui opportunum, et pē-

tati excidante, favende, promovenda aptum in exemplum traduxisse. His paria dicuntur de libro, cui titulus: *Itinerarium S. Petri*; sive *Recognitiones S. Clementis*, qui vanissimi rebus referunt est; attamen à quibusdam Patribus commendatus. Fieri enim potuit, ut primò bona fide à quadam Petri amatore et discipulo descriptus; corruptus deinde ab Ebionitis accessione fabularum eam fidem amisit, quam primo obtinuerat; nunc autem quia nativa ab adiectis distinguere non valemus, libros istos omnino abjecimus; quanquam stet res perpice, quas Traditionis testimonium corroborat.

ARTICULUS VI.

De Epistolis beati Pauli nomine Pauli inscriptis.

Cum de Epistola ad Hebreos separatum dicere velimus, quae prolixior tractatione postulat, hoc loco, que Pauli nomen præ se ferunt, expoundenda in unum colligimus; est enim ceteris Pauli epistolis nomen inscriptum, excepta ad Hebreos data, que inscriptione caret. Antequam verò quidquid de Epistolis constitutar, paucæ, ut secundum haec in Evangelia, de Pauli vita et factis videnda sunt. Paulus, primus *Saulus* nomine, originem duxit ex Hebreo genere tribo Benjamin, natus in Tharso Ciliciae urbe, atque ob eam rem Romanus cibis numeratur, ut ipsem Act., cap. 22, v. 5, Populani, et vers. 37, Tribunum aliquem affirmavit. Non sūm ignarus S. Hieronymus Commenti in Epist. ad Philem., et apertius in altero loco de Script. Eccles. dicere Paulum totamque Pauli familiam à paro Galilæe vico, *Giscala* appellato, se Tharsum recepisse, cum Gallææ regionem omnem Romanum vastarunt; sed neque sūm intelligo quos graviores ejus sententiæ autores habeant, cūque Paulus ipsem in concione exordiat: *Ego sum vir Iudeus natus in Tharso Ciliciae*; et post concionem se civem Romanum natura respondent tribuno, qui dixerat multa summa se civitatem concentum. Iterum nescio quan Galilæa vastationem in causâ fuisse Hieronymus velit, quare Pauli parentes Giscala auferunt. Non enim nisi Pompeius Romani exercitus imperator, vel Titus regionem illam depopulati fungi possunt: sed iste Paulo jam vita functo, illa longè ante Pauli nativitatem in eum locum copias duxit. Erat enim adolescens Saulus, Actor. cap. 7, cū Stephanus trahebatur ad necem, neque videre Pompeii atatem potuit; quamobrem Giscala Tharsum non est traductus causa vastitatis. Natus est autem civis Romanus Augusti privilegio, qui Tharso tum largitus erat Romanam civitatem, cū Tharsenses Iuli Caesaris partes contra Cassium amplexi fidem tenerunt. Saulus Hierosolymam studiorum causa missus à Patre, ibique Gamaliel Phariseo praepotere usus tantum proficit in legis doctrina, quantum qui ingenio et industria plurimum valuit, tantoque in caluit zelo Judaicæ legis, ut in Stephani necem et ipse compiraverit, omniumque lapidantium vestes custodiendas recuperet. Excitatæ post Stephani mortem gravissimæ contra Christianos Hierosolymitas tempe-

state, Saulus maximam sui erga Synagogam studi significationem dedit, domos pervestigans, si quis forte Cliristi Jesu præcepta sequeretur, cumque per vim extractum minis, vinculis, carcere cogebat à Christo discedere, et viros mulieresque in Synagogas compulso abripiebat ad supplicium.

Sub idem tempus elapsi Hierosolymis fideles, atque ab acuti Judæorum saevitiâ in variis Judeæa partis, quoque irrent, novam legem divulgabant: Saulus verò cedem spirans, obtentus à principe sacerdotum literis ad Damasci Synagogam, sumpsit sibi quos inventaverit novæ sectæ addictos, Hierosolymam adducere. Huius re causa prefectus initio anni 35, aera vulgaris, iamque Damasco proprieam coercuit Deus, atque ad se attraxit insigni miraculo omnibus notissimo, quod in Acta cap. 9, 22 et 26, relatum est. Damasci ab Ananîa sacro baptimate abluit in Arabiam se contulit, Epist. ad Galat. cap. 1, v. 17; deinde Damascum reversus in Synagogis Jesus Christum tanta vi predicavit, ut Judæi pudore suffusi atque odio perciui, quod contradicere non valerent, ejus necem cogitaverint. Quocire Prefectum ubi ab Areæ rego constitutum aedentes impetrarunt ad portas urbis custodes ponit, qui egredienti manus iniecirent; sed discipuli irritum fecerunt Judæorum consilium; nam inclusum in cista magistrum, et moenibus demissura presenti periculo subtraxerunt, Act. cap. 9, v. 23, et epist. 2 ad Corinth. cap. 11, v. 32 et 35. Illine Hierosolymam venit, triennio postquam excesserat, Petrus visurus eodem regressum à Samariâ, cū jam manuum impositionis in Christianos Samaritanos Spiritum sanctum de colis evocasset; cūque vellet se ad Christi discipulos adjungere, illi retrahebant se ab homine veteris instituti, ut putabant, tenaciore, aque osore fidelium; sed Barnabas mutata Sauli animum testatus ad Apostolos adiuxit, quem Petrus quindecim dies hospitio exceptit. Dei zelo incensus coepit deinde vehementer adeo de Christi lege ad Hellenistas dicere, ut gravem in se eorum invidiam concitari, proper quam, cū ad necem quereretur, Cesaream à fratribus perduxit est; unde et Tharsum missus paratus sibi exitum declinavit. Evangelium in Cilicia, postea in Syria tres annos docuit; tum rediens Tharsum unâ cum Barnabâ Antiochiam perrexit, ubi primum Christianorum nomen discipuli obtinuerunt; augebatur enim in dies fideliū numeros. Antiochiae discussit eterque anno ferè 44, elemosynas Antiochenorum allaturos Hierosolymam, atque atulit quo tempore Claudius discipulos Domini exigitabat; quâ de causâ neminem Apostolorum vidit, assumptaque Joanne, cui cognomen erat Marcus, viam reddit. Antiochiae cùm essent, Saulum et Barnabam ad Evangelii ministerium Spiritus sanctus advocabit; unde navigantes Cyprum ad fidem perduxerunt proconsul Sergium Paulum, à quo potuit fortasse ei Pauli nomen accepisse Gentium Apostolus, qui usque tum Saulus appellabatur: nam et tum primum Pauli nomine Lucas Saulum vocat, Actor. cap. 15, v. 9. Post disseminatum multis in regionibus Dei verbum Antiochiam